

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA DI SẢN VĂN HÓA

LÊ THỊ LAN ANH

TÌM HIỂU GIÁ TRỊ KIẾN TRÚC NGHỆ THUẬT
DI TÍCH CHÙA LƯƠNG – CẦU NGÓI
(XÓM 3, XÃ HẢI ANH, HUYỆN HẢI HẬU, TỈNH NAM ĐỊNH)

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP

NGÀNH BẢO TÀNG HỌC

Mã số: 52320305

***Người hướng dẫn:* PGS.TS. NGUYỄN VĂN TIẾN**

HÀ NỘI - 2014

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU	2
CHƯƠNG 1: KHÔNG GIAN VĂN HÓA XÃ HẢI ANH, HUYỆN HẢI HẬU, TỈNH NAM ĐỊNH	6
1.1. Tổng quan về xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định	6
1.1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	6
1.1.2. Lịch sử hình thành và thay đổi địa giới	7
1.1.3. Đặc điểm cư dân	12
1.1.4. Đời sống kinh tế.	15
1.1.5. Giá trị lịch sử - văn hóa truyền thống	18
1.1.5.1. Phong tục tập quán	18
1.1.5.2. Truyền thống khoa bảng	21
1.1.5.3. Truyền thống chống giặc ngoại xâm	21
1.2. Tên gọi, lịch sử hình thành và quá trình tồn tại của chùa Lương - Cầu ngói	23
1.2.1. Di tích chùa Lương	23
1.2.1.1. Tên gọi và lịch sử hình thành	23
1.2.1.2. Quá trình tồn tại của ngôi chùa	27
1.2.2. Cầu ngói chùa Lương	28
1.2.2.1. Tên gọi và lịch sử hình thành	28
1.2.2.2. Quá trình tồn tại của cầu ngói	29
CHƯƠNG 2: GIÁ TRỊ KIẾN TRÚC, NGHỆ THUẬT CHÙA LƯƠNG - CẦU NGÓI.	31
2.1. Di tích chùa Lương	31
2.1.1. Giá trị kiến trúc, nghệ thuật	31
2.1.1.1. Không gian cảnh quan	31
2.1.1.2. Bố cục mặt bằng tổng thể	33
2.1.1.3. Các đơn nguyên kiến trúc	34
2.1.1.4. Trang trí trên kiến trúc	46

2.1.2. Nghệ thuật điêu khắc	53
2.1.2.1. Điêu khắc tượng thờ	54
2.1.2.2. Một số di vật, cổ vật tiêu biểu	72
2.2. Di tích cầu ngói chùa Lương	77
2.2.1. Không gian cảnh quan	77
2.2.2. Bố cục mặt bằng tổng thể	78
2.2.3. Kết cấu kiến trúc và trang trí kiến trúc	78
CHƯƠNG 3: THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP BẢO TỒN GIÁ TRỊ DI TÍCH CHÙA LƯƠNG - CẦU NGÓI	93
3.1. Thực trạng di tích chùa Lương - cầu ngói	93
3.1.1. Thực trạng ngôi chùa và di vật, cổ vật	93
3.1.2. Thực trạng cầu ngói	94
3.2. Vai trò của di tích chùa Lương - cầu ngói trong đời sống văn hóa cộng đồng cư dân xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định	95
3.2.1. Vai trò của chùa Lương	95
3.2.2. Vai trò của cầu ngói chùa Lương	98
3.3. Giải pháp bảo tồn di tích chùa Lương - cầu ngói chùa Lương	100
3.3.1. Giải pháp bảo tồn công trình kiến trúc chùa Lương– cầu ngói	100
3.3.2. Giải pháp bảo quản hệ thống tượng thờ và di vật, cổ vật	104
3.3.3. Giải pháp phát huy giá trị di tích chùa Lương – cầu ngói	107
KẾT LUẬN	111
PHỤ LỤC	

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong tiến trình dựng nước và giữ nước của dân tộc ta ở bất kì nơi đâu chúng ta cũng bắt gặp những di tích lịch sử văn hoá vô cùng quý giá như đình, chùa, đền, miếu, lăng tẩm, thành quách... Những công trình kiến trúc mang giá trị to lớn mà ông cha ta đã để lại cho ngàn đời sau. Di tích lịch sử văn hoá là những bằng chứng thuyết phục tới mọi thế hệ bởi ở đó mang những dấu ấn lịch sử. Đó là những thành quả tuyệt vời, là kết tinh của trí tuệ và thẩm mỹ về nghệ thuật, kiến trúc, điêu khắc, trang trí và những giá trị văn hoá phi vật thể. "Âm thủy tư nguyên" - Uống nước nhớ nguồn. Bốn từ ta hay bắt gặp trên những bức hoành phi trong những di tích kiến trúc nghệ thuật. Đó là sự ca ngợi công lao to lớn của tổ tiên ông cha và tìm hiểu những di tích lịch sử văn hoá cũng chính là tìm hiểu về cội nguồn của dân tộc để kế thừa và phát triển góp phần làm đẹp thêm truyền thống văn hoá của người Việt. Những di tích đó sẽ trở lên có ý nghĩa hơn nếu chúng ta đi sâu vào nghiên cứu tìm hiểu về cội nguồn dân tộc để giữ gìn, bảo tồn những tinh hoa văn hoá truyền thống đạo đức góp phần xây dựng nền văn hoá Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc.

Chùa Việt Nam thường không phải là một công trình đơn lẻ mà là một quần thể kiến trúc, gồm những ngôi nhà sắp xếp cạnh nhau hoặc nối vào nhau. Tùy theo cách bố trí những ngôi nhà này mà người ta chia thành những kiểu chùa khác nhau. Theo thời gian, kiến trúc chùa Việt Nam được xây dựng và phát triển đa dạng qua các thời kỳ lịch sử và không gian, ở các phong cách kiến trúc địa phương. Những mái chùa cổ kính đã góp phần điểm tô cho vẻ đẹp truyền thống của làng quê Việt Nam. Qua thời gian ngôi chùa dần dần chiếm một vị trí khá quan trọng và trở thành một bộ phận không thể thiếu trong đời sống tâm linh của người Việt. Cầu ngói "Thượng gia hạ kiều" là một công trình kiến trúc công cộng dân gian được xây dựng tập thể, nhằm phục vụ đông đảo nhân dân một làng xóm hoặc một vùng địa phương. Cầu được xây dựng ngoài mục đích thuận tiện giao thông khi qua sông nước, một số cây cầu còn mang tính chất kiến trúc

công cộng như: Nghi ngơi, có khi kết hợp hàng quán nhỏ... Với công trình kiến trúc cầu “Thượng gia hạ hiệu” ở Việt Nam hiện tại còn không nhiều, nó trở thành nguồn tài sản vô cùng quý giá của đất nước.

Trải qua những biến cố của thời gian, lịch sử và xã hội khiến cho nhiều di tích lịch sử văn hoá bị phá hoại bởi chiến tranh ác liệt, sự khắc nghiệt của khí hậu nắng nóng mưa nhiều và thêm nữa bị huỷ hoại dưới bàn tay của con người, đó có thể do vô tình hay hữu ý khiến cho di tích bị xuống cấp hay bị lãng quên. Công tác trùng tu tôn tạo, bảo vệ và giữ gìn nét văn hoá, các di tích lịch sử văn hoá là nhiệm vụ cấp bách của sự nghiệp xây dựng văn hoá, xây dựng đất nước. Nghiên cứu về chùa – cầu không đơn giản chỉ dừng lại ở tính chất tôn giáo tín ngưỡng, đời sống sinh hoạt mà qua đó chúng ta còn hiểu thêm về những vấn đề lịch sử và xã hội. Chùa Lương – Cầu ngói thuộc xóm 3, xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định ít nhiều đã nằm trong dòng chảy chung của lịch sử hình thành và phát triển chùa – cầu Việt, nhưng nó mang trong mình những nét độc đáo riêng phản ánh những bước thăng trầm của một thời đã qua. Tìm hiểu di tích với ước vọng giải mã được phần nào về biểu tượng, đặc trưng của ngôi chùa, đồng thời cũng mong nắm bắt được thực trạng về mọi mặt của di tích để đánh giá rồi từ đó đưa ra một số giải pháp cho vấn đề bảo vệ và phát huy giá trị của di tích trong giai đoạn hiện nay. Vì những lý do nêu trên mà em xin chọn đề tài: ***“Tìm hiểu giá trị kiến trúc nghệ thuật di tích chùa Lương – Cầu ngói (xóm 3, xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định)”*** làm bài khóa luận tốt nghiệp.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

Những ngôi chùa truyền thống của người Việt đã là đối tượng của nhiều đề tài khoa học và cũng nhận được không ít sự quan tâm của các học giả trong và ngoài nước. Trong các cuốn sách như “Chùa Việt”; “Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt Nam”; “Trang trí mỹ thuật truyền thống của người Việt” của PGS. Trần Lâm Biền; “Chùa Việt Nam” của GS Hà Văn Tấn; “Kiến trúc dân gian truyền thống Việt Nam” của PGS. Chu Quang Trứ, .v.v... phần nào đã đề cập đến những nét chung nhất về

đặc điểm ngôi chùa Việt, trong đó bao gồm: Kết cấu kiến trúc, nghệ thuật điêu khắc, tượng thờ, trong phần lớn các ngôi chùa Việt cổ truyền.

Chùa Lương – Cầu ngói là một công trình kiến trúc nghệ thuật đã được Bộ Văn hóa - Thông tin xếp hạng từ năm 1990. Song đến nay, việc nghiên cứu về quần thể di tích chùa Lương – Cầu ngói vẫn chưa được quan tâm một cách đầy đủ, ngoài hồ sơ xếp hạng di tích hiện đang lưu giữ tại Cục Di sản văn hóa, Ban quản lý di tích huyện Hải Hậu và một vài trang tư liệu trong các cuốn tư liệu tổng hợp chung như:

Viết về chùa Lương, Sách “Truyện cũ làng Anh” của soạn giả Trần Duy Vôn, năm 1962, từ trang 73 tới trang 83. Song cuốn sách này chỉ nhắc tới niên biểu, các vị tổ và một số cổ vật tại chùa Lương.

Viết về cầu ngói chùa Lương, Nội san “Quần Anh văn vật” với bài viết: “Cầu ngói chùa Lương – Nguồn cảm hứng thi ca vô tận”, ấn hành năm 2011, từ trang 49 đến trang 61. Song bài viết này như một bài báo, nội san bàn về Hán Nôm trên di tích cầu ngói.

Một cuốn tài liệu viết chung về chùa Lương – Cầu ngói với tựa đề “Phúc Lâm tự” do Ban Quản lý di tích văn hóa xã Hải Anh ấn hành năm 2000. Tài liệu gồm 28 trang giới thiệu khái quát về di tích chùa Lương – Cầu ngói.

Gần đây, tuy di tích chùa Lương và Cầu ngói đã có một số tác giả quan tâm đến nhưng vẫn chưa có một công trình nào tập trung nghiên cứu một cách có hệ thống, chi tiết và đầy đủ các giá trị văn hóa nghệ thuật của công trình kiến trúc văn hóa này. Vì vậy, kế thừa và tiếp thu những kết quả của các tác giả đi trước, kết hợp với nguồn tư liệu của địa phương về xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, trong đó có đề cập tới chùa Lương, cầu ngói qua lí lịch xếp hạng di tích chùa Lương, cùng với các tư liệu liên quan đến đề tài là cơ sở tham khảo cần thiết và bổ ích cho em khi triển khai đề tài nghiên cứu của mình.

3. Mục đích nghiên cứu

- Tìm hiểu giá trị kiến trúc nghệ thuật của chùa Lương – Cầu ngói.
- Đánh giá hiện trạng bảo tồn và công tác quản lý di tích chùa Lương – Cầu ngói.
- Đề xuất các giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích chùa Lương – Cầu ngói.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu: Chùa Lương – Cầu ngói
- Phạm vi nghiên cứu: Không gian văn hóa xã Hải Anh.

5. Phương pháp nghiên cứu

- Luận văn vận dụng phương pháp nghiên cứu liên ngành trong Bảo tàng học: Sử học, Dân tộc học, Mỹ thuật học...,v.v.

- Luận văn vận dụng phương pháp khảo sát điền dã: Quan sát thực địa với các thao tác như: Quan sát, đo vẽ, chụp ảnh, miêu tả, phỏng vấn, ghi chép, thống kê, so sánh, phân tích, tổng hợp.

6. Những đóng góp của luận văn

Trên cơ sở tiếp thu những thành quả nghiên cứu của những người đi trước, kết hợp với khảo sát thực tế, đóng góp của luận văn là:

- Hệ thống hóa những tài liệu của các tác giả đi trước, liên quan đến quần thể di tích Chùa Lương – Cầu ngói, làm nguồn tư liệu phong phú, đáng tin cậy để tham khảo.

- Khẳng định được vị trí của chùa Lương – Cầu ngói trong đời sống cộng đồng cư dân xã Hải Anh.

- Xác định được giá trị văn hóa, nghệ thuật tiêu biểu của chùa – cầu.

- Đánh giá được thực trạng của di tích chùa Lương – Cầu ngói.

7. Bố cục của luận văn

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo và Phụ lục, bố cục bài Khóa luận chia làm ba chương:

Chương 1: Không gian văn hóa xã Hải Anh, huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định.

Chương 2: Giá trị kiến trúc, nghệ thuật chùa Lương – Cầu ngói.

Chương 3: Thực trạng và giải pháp bảo tồn giá trị di tích chùa Lương – Cầu ngói.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Luật Di sản văn hóa và các văn bản hướng dẫn thi hành, (2001), Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
2. Luật sửa đổi bổ sung một số điều luật của Di sản văn hóa, (2009), Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội
3. Ban Thường vụ Đảng ủy xã Hải Anh, (2007), *Lịch sử Đảng bộ và nhân dân xã Hải Anh*.
4. Câu lạc bộ Hán Nôm Quận Anh, (2011), *Nội san Quận Anh văn vật, Xuân Tân Mão*.
5. Trần Lâm Biên, (1996), *Chùa Việt*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
6. Trần Lâm Biên, (2003), *Đồ thờ trong di tích người Việt (vùng châu thổ sông Hồng)*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
7. Trần Lâm Biên, (2008), *Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt (vùng châu thổ sông Hồng)*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
8. Thiều Chửu, (2009), *Hán Việt tự điển*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
9. Nguyễn Văn Cương, (2006), *Mỹ thuật đình làng ở đồng bằng Bắc Bộ*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
10. Trịnh Thị Dung (Thích Đàm Thanh), (2012), *Hình tượng bồ tát quan âm trong Phật giáo Việt Nam*, Nxb Tôn giáo.
11. Trịnh Thị Minh Đức (Chủ biên), Phạm Thu Hương, (2007), *Bảo tồn di tích lịch sử văn hóa*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, Nxb Văn hóa dân tộc.
12. Trần Xuân Hân, (1993), *Quận Anh địa chí*.
13. Nguyễn Duy Hinh, (1992), *Tháp cổ Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
14. Nguyễn Phi Hoanh, (1970), *Lược sử mỹ thuật Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
15. Phạm Văn Khánh (Chủ biên), Nguyễn Thanh Tiêu, Trần Ngọc Điều, (2000), *Phúc Lâm tự*.
16. Nguyễn Lang, (2000), *Văn hóa Phật giáo sử luận*, Nxb Văn học, Hà Nội.

17. Vũ Tam Lang, (1998), *Kiến trúc cổ Việt Nam*, Nxb Xây dựng, Hà Nội.
18. Trần Xuân Mậu, (2002), *Quần Anh dấu xưa đi mở đất*, Nxb Hội Văn học nghệ thuật Nam Định, Tập I.
19. Trần Xuân Mậu, (2003), *Quần Anh dấu xưa đi mở đất*, Nxb Hội Văn học nghệ thuật Nam Định, Tập II.
20. Hà Văn Tấn, Nguyễn Văn Kự, Phan Ngọc Long, (1993), *Chùa Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
21. Hà Văn Tấn, (2001), *Chùa Việt Nam trong đời sống cộng đồng*, Tạp chí Văn hóa Nghệ An, ngày 14/8/2001.
22. Trần Nho Thìn, (1991), *Vào chùa thăm Phật*, Nxb công an nhân dân.
23. Nguyễn Ngọc Thơ, (2012), *Rồng trong văn hóa Việt Nam*, Đặc san Khoa học xã hội số 42.
24. Nguyễn Văn Tiến, (2004), *Chùa Thầy*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội
25. Chu Quang Trứ, (1975), *Nghệ thuật chạm khắc cổ Việt Nam*, Nxb Viện Nghệ thuật, Hà Nội.
26. Chu Quang Trứ, (1994), *Nghệ thuật chạm khắc cổ Việt Nam*, Nxb Viện Nghệ thuật, Hà Nội.
27. Chu Quang Trứ, (2001), *Tượng cổ Việt Nam với truyền thống điêu khắc dân tộc*, Nxb Mỹ thuật, Hà Nội.
28. Nguyễn Quân, Phan Cẩm Thượng, (1992), *Mỹ thuật của người Việt*, Nxb Mỹ thuật, Hà Nội.
29. Nguyễn Quân, Phan Cẩm Thượng, (1992), *Điêu khắc cổ Việt Nam*, Nxb Mỹ thuật, Hà Nội.
30. Tân Việt, (2001), *100 điều nên biết về phong tục Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
31. Trần Duy Vân, (1962), *Truyện cũ làng Anh* (bản chép tay)
32. Trần Quốc Vượng, (2003), *Văn hóa Việt Nam tìm tòi và suy ngẫm*, Nxb Văn học, Hà Nội.